

Mäkihypyn elämyssanastoa

Pikkunassikat juttelivat mäkisuksien siteiden merkeistä. Kuka tietää nimeltä? Mieleeni oli jäänyt yksi: "Kanadahar", ja ilmoitin sen yleänä toisille samalla väittäen, että ne on tehty Kanadassa. Kukaan ei väitä vastaan. Myöhemmin tavasin nimeä uudelleen Puijon mäkimontun lämmittelykoppia vasten nojaavista "norskuista": "Kandahar". Voi, että hävetti. Vasta paljon myöhemmin sain tietää, että maantiede oli sittenkin pelissä mukana. Afganistanissa (!) oli tuolloin Kandahar-niminen kaupunki.

"Norskut" – norjalaiset, kolmiuraiset ja jumalattoman raskaat puusukset – olivat minulle toiveuni, koskaan täyttymätön. Isäni ei niitä ostamaan suostunut, kuten ei myöhemmin "lättähattutamineitakaan". Mäkimiehet ja "lätärit" hän tuntui lukevan samaan epämääräiseen nuorisojoukkoon.

Puijon suurmäki oli valmistuessaan 1949 Pohjoismaiden suurin. "90-metriä! Puijolla nähdään!" saattoi kadulla kulkija lukea maaliskuun puolivälin päivinä lumipenkkoihin seivästyistä mainostauluista. Kun sitten tuli kauan odotettu viikonloppu, soljui meidän "Sorakin sakkii" muiden mukana kohti Puijonlaaksoa katsomaan miten sankarimme, "huimausmiehet", liitelivät ilmojen halki! Minullakin oli hyppääjien kuvia leikevihkoon liimattuina, mutta se oli

KÄRKISET
VOITTIVAT
PUIJON
KIREÄN SM
MÄKIKILVAN

*Koululaiskiellä.
Kuopion yhteislyseon
IV luokka.
(Kuva: Martti
Silvennoinen.)*

vain korviketta. Parasta oli olla itse paikan päällä ja nähdä: vauhtiliuku varuskunnan soitto-oppilaan torventöryksestä loppukaarrokseen saakka.

"Sorakin pojat" olivat Kuopion Niiralankankatu 5–11 talojen takana sijaitsevan suuren sorakuopan "mäkimiehiä". "Sorakin" reunoilta näki Puijon kaarevan "ahavenen selän", ja kuopan rinteille kyhättiin talvisin kaksi mäkeä: "iso mäki", josta pääsi siinä viiteentoista, kahteenkymmeneen metriin ja "ylöspäin heittävä", jossa pitkän ja kovan vauhdin jälkeen ei mitattu pituutta, vaan voimaa pysyä jaloillaan ilman "perselentoa".

"Huimausmiehet" eivät olleet vain meidän nassikoiden keksimää termistöä. Huimauksella, sananmukaisesti arjen ylityksellä, on niin vahva ja vanha ruumiillinen kokemusperusta, että tunnettu leikkiteoreetikko Roger Caillois'kin voisi aivan hyvin puhua "ilinx-miehistä".² Siksikö tähän lajiin on liimautunut oma rikas sanastonsa, jossa löytyy sekä yhteisiä ilmauksia että paikallisia "murteita". Esimerkiksi Jari Puikkonen tänäänkin kommentoi v-tyylisiä värikkäitä ja virtaviivaisia tv-hyppääjiä samanlaisilla ilmauksilla, jotka avautuivat osittain myös kuopiolaispoikien huulilta: "lähtöä keulilta", "tyhjää kumpua", "hypyn päälle kiertymistä", "loppuun asti kuljettamista" – ja "telemarkkeja" lentomatkan viimeisenä silauksena. Olisiko pituushypystä tai kolmi-loikasta lähimaillekaan sanastovertailussa?

Lahtelaissyntyinen Heikki Peltonen paikallistaa lapsuusmuistoissaan oikeat mäkimiehet Lahteen ja Kuopioon ja kysyy 1950-lukua muistellen: "Voiko mäkihyppyä oppia ymmärtämään ellei ole asunut poikavuosiaan Lahdessa tai Kuopiossa?"³

Lahtelaisten erikoissanastoa en tunne, mutta savolais-niiralalaiset versiot kyllä muistan. Meidän "nysillä" ja hieman isommilakaan hyppyreillä ei kuitenkaan ollut "keulaa"; oli "nokka", jonka jälkeen "kumpu", "alunen" ja "notko".

Erikoismies oli se, joka sai laskea "jälet" tampattuun vauhti-osaan. Ja voi sitä turvanpieksentää, jos latu meni vinoon tai sukset peräti risteytyivät ratkaisevalla hetkellä.

Suoraan koulusta mäkeen, ja iltapimeään hypättiin tavallisilla hiihtosuksilla: "yhen, kahen, tai kolomen karhun ykspuisilla" ja "säle-järvisillä", monot suksissa kiinni "voitoilla" tai "rotanloukuilla". "Riehakan" ottanut komennettiin "tamppoomaan" kuopat umpeen, minkä jälkeen oli vuorossa "akantappo". Uni ei tullut sängyssä, jos viimeinen hyppy jäi kaadutuksi, akka tappamatta.

Mäkihyppyn tyyli oli olenainen osa suoritusta, on vieläkin. Ilman tyylitietoisuutta olisi sanastokin aneemisempi. "Nojusta" katsottiin hyppääjän uskallus. Oli hypättävä pitkälle, ilman että kannat "ryykkäsivät" kummulla, ja vielä "rönötettävä" rohkeasti. No, se miten paljon niillä välineillä "nojattiin" jäi lähinnä itse-kunkin mielikuvituksen ja eläytymiskyvyn varaan. Toinen tyylin huipentuma oli alastulo "norjaksi", joka oli samaa kuin "tehdä telemarkit". Telemark-sanaa emme kuitenkaan vielä tunneneet.

"Telemarkit" juontavat juurensa Norjasta, Telemarkin maakunnasta, jossa talonpoikaisen tunturilaskun kisailuihin kehittyi 1850-luvulta alkaen erityistyyli kaarroksiin; toinen suksi vahvasti toisen edellä ja jalat notkeasti koukussa⁴.

"Yritys norjaksi" edusti savolaisslangia, mutta norjalaisilla oli myös oma vanha ja vivahteikas sanastonsa.⁵ Suomalaiseen korvaan tutuin "telemarkin" ohella lienee "slalåm", joka tarkoitti suksilla laskua pitkin loivaa ja avointa rinnettä tai lumessa jo valmiina olevaa lasku-uraa. Se oli laskutavoista helpoin ja siten paitisi vähempitaitoisten myös pojannaskaleiden suosiossa.

"Kneikelåm" olikin sitten jo "tosimiesten" puuhaa. Se tarkoitti jyrkän teiden laskua ilman suurempia mutkailuja, uhkarohkeita hyppyjä ja tömähdyksiä – vaikkapa katolta alas tikapuita pitkin. Kuninkuuslajina kuitenkin pidettiin "uvyrdslåmia" eli "villåmia" ("hullulaskua"). Siinä tehtiin matkan varrella hyppyjä, laskettiin kumpareita ja jyrkän teitä sekä taiteiltiin käännöksillä. Kaikki temput tehtiin yhden ja saman laskun aikana. Hullulaskusta eriytyi kaksi taitosuoritusta: "hopplåm", hyppääminen joko pitkälle tai korkealle ja "reijjlokke" eli täydellinen 360:n asteen käännös rinteessä.

Myöhemmin "slalåm" kehittyi Norjan ulkopuolella lähinnä Keski-Euroopassa pujotteluksi ja suurpujotteluksi. "Kneikelomin" aineksia voisi tunnistaa syöksylaskusta ja nopeuslaskusta, kun taas "villilasku" eri elementteineen sisältää samannäköisyyttä – välillä jo unohduksiinkin jäänyttä ideaa – nykypäivän "freestylen" laskutavoille: "baletille", "kumpareille" ja "hypyille".

"Myöpä nähtiin Pietikäisen Matti!"

"Elä valehtele, missä muka?"

"Torilla."

"Oljko kännissä?"

"Ei ainakaa paljoo..."

Martti
Silvennoinen

Mäkihyppyn
elämyssanasto

Matti, maailmanmestari ja -matkaaja, tykkäsi varmasti liikkua ihmisten tuijoteltavana. Sekin tiedettiin, ettei Matti sylkäisnyt kuppiin.

Mutta kun tuli puhe Matin leukapielessä olevasta arvesta astuttiin jo myyttien maaperälle. Ainakin Niiralan ja "Sorakin pojilla" oli asiasta oma versionsa. Matti oli lyönyt vetoa, että hyppää "vanahalta puijolta" "yhellä suksella". Niin tekikin. Otti kuitenkin ennen hyppyä liian monet rohkaisevat ja kaatui. Suksi tökkäsi leukaluuhun ja suksen kärjessä oleva nappura viilsii siihen avohaavan. Siksikö Matti piti aina kaulallaan silkkistä huivia? Vai – oliko siellä arpea ollenkaan?

Heikki Peltonen, kuten isänikin, tunnisti mäkimiehet omaksi erityisryhmäkseen, tosin eri asenteilla. Isäni piti heitä juopottelevina retkuilijoina, mutta Peltonen näki näin: "Mäkihyppääjä on paitsi urheilija, myös sirkustaitelija, on selvää, että häntä ei pidä arvioida tavanomaisten mittapuiden mukaan. Minun pikkupoikana sisäistämäni lahtelainen mytologia ei pidä mäkimiehille tyypillisinä eikä heiltä odotettavina hyveinä esimerkiksi hyviä käytöstapoja, pidättyvää alkoholinkäyttöä tai luotettavuutta. Imagoltaan Matti Nykänen mahtuisi Lahden Hiihtoseuran 1950-luvun porukkaan niin, ettei häntä erikseen huomattaisikaan. Toni Nieminen näyttäisi vielä pitävän aitoja lahtelaisen mäkihyppyn perinteitä yllä. Mikä on ikävyyttävämpi kuin virkamiesmäkihyppääjä?"

Lähdeviitteet

- 1 Silvennoinen, Martti, Puijon mäkimiehet. Esa Sironen, Arto Tiihonen ja Soile Veijola (toimittaneet) Urheilukirja. Tampere 1992, s. 145–152. Myös Silvennoinen, Martti, To childhood heroes. *International Review for the Sociology of Sport* (29/1974), s. 1, 25–30.
- 2 Caillois, Roger, *Man, Play and Games*. New York 1961.
- 3 Peltonen, Heikki, Miten minusta tuli minä. Pekka Laaksonen ja Veikko Neuvonen (toimittaneet) *Lahtelaisia – Totta kai. Pojat muistelevat 1950-luvun Lahtea*. Helsinki 1966, s. 175–198.
- 4 Vaage, Jakob, *Telemarksvingen. Snø og ski, 1985/5B*.
- 5 Niku, Tommi, *Telemark-hiihdon historiaa sekä telemark-käännöksen suoritustapatarkastelu*. Julkaisematon liikuntapedagogiikan pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto 1992.

Martti
Silvennoinen

Mäkihyppyn
elämyssanastoa